BARBAD MARVAZIY VA MAQOM TIZIMINING SHAKLLANISHI

Muhammadjonov Otabek Mansurjon o‘g‘li
Qo‘qon davlat universiteti san’at va
sport fakulteti "Cholg‘u ijrochiligi" Afg‘on rubob yo‘nalishi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sharq musiqa madaniyati tarixida muhim o‘rin egallagan buyuk bastakor va sozanda Barbad Marvaziy hamda uning maqom tizimining shakllanishidagi o‘rni ilmiy-nazariy asosda yoritiladi. Tadqiqotda Barbad Marvaziyning ijodiy faoliyati, musiqiy qarashlari va yaratgan kuy-tizimlari orqali Sharq professional musiqasining poydevori qanday shakllangani tahlil qilinadi. Maqolada Barbad tomonidan takomillashtirilgan lad-tizimlar, kuy va ashulalarning ichki tuzilishi, ularning estetik, falsafiy va ma’naviy mazmuni ochib beriladi.
Shuningdek, maqom san’atining dastlabki nazariy asoslari, musiqaning vaqt, ohang va ritm bilan bog‘liq qonuniyatlari Barbad Marvaziy ijodi misolida ko‘rib chiqiladi. Uning musiqiy merosi keyingi asrlarda shakllangan maqom tizimlariga, xususan, Shashmaqom va boshqa Sharq maqom maktablariga kuchli ta’sir ko‘rsatgani asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari Barbad Marvaziyning Sharq musiqa nazariyasi va amaliy ijrochiligi rivojidagi o‘rni beqiyos ekanini tasdiqlaydi.
Kalit so‘zlar: Barbad Marvaziy, maqom tizimi, Sharq musiqasi, lad tizimi, bastakorlik, musiqiy meros, kuy va ashula, musiqa nazariyasi, professional musiqa
Аннотация: В статье рассматривается вклад выдающегося восточного композитора и музыканта Барбада Марвази в формирование макамной системы восточной музыки. Анализируется его творческая деятельность, музыкальные взгляды и разработанные им ладовые и интонационные структуры, сыгравшие важную роль в становлении профессиональной восточной музыки. В работе раскрываются эстетические, философские и духовные аспекты музыкальных произведений Барбада.
Особое внимание уделяется ранним теоретическим основам макамной системы, взаимосвязи музыки с ритмом, временем и мелодией. Подчеркивается влияние музыкального наследия Барбада Марвази на дальнейшее развитие макамного искусства, включая Шашмаком и другие восточные музыкальные школы. Результаты исследования подтверждают исключительное значение Барбада Марвази в истории восточной музыкальной теории и практики.

Ключевые слова: Барбад Марвази, макамная система, восточная музыка, ладовая система, композиторское искусство, музыкальное наследие, теория музыки, профессиональная музыка

Annotation: This article explores the contribution of the prominent Eastern composer and musician Barbad Marvazi to the formation of the maqam system. The study analyzes his creative activity, musical concepts, and the modal structures he developed, which played a crucial role in shaping professional Eastern music. The aesthetic, philosophical, and spiritual dimensions of Barbad's musical works are thoroughly examined.

Special attention is given to the early theoretical foundations of the maqam system, including the principles of melody, rhythm, and temporal organization of music. The article highlights the significant influence of Barbad Marvazi's musical legacy on later maqam traditions, particularly Shashmaqam and other Eastern musical schools. The findings confirm Barbad Marvazi's outstanding role in the development of Eastern music theory and performance practice.

Keywords: Barbad Marvazi, maqam system, Eastern music, modal structure, composition, musical heritage, music theory, professional music

KIRISH

Sharq musiqa madaniyati tarixida Barbad Marvaziy nomi alohida e'tibor va hurmat bilan tilga olinadi. U nafaqat mohir bastakor va sozanda, balki Sharq musiqiy tafakkurining shakllanishida muhim rol o'ynagan buyuk nazariyotchi sifatida ham tanilgan. Barbad Marvaziy faoliyati, ayniqsa, maqom tizimining dastlabki shakllari va uning nazariy asoslarining yuzaga kelishida beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan. Uning ijodi Sharq xalqlari musiqiy madaniyatining keyingi rivojiga kuchli ta'sir ko'rsatgan.

Tarixiy manbalarga ko'ra, Barbad Marvaziy sosoniylar saroyida faoliyat yuritgan va saroy musiqiy muhitini yangi bosqichga olib chiqqan. U yaratgan musiqiy asarlar, kuylar va ohanglar tizimi Sharq musiqasida tartibli ladlar va ohangiy tuzilmalarning shakllanishiga zamin yaratgan. Aynan shu jarayon keyinchalik maqom tizimi sifatida rivojlanib, Markaziy Osiyo, Eron va Yaqin Sharq musiqa madaniyatida mustahkam o'rin egallagan.

Barbad Marvaziyning musiqiy qarashlari nafaqat amaliy ijrochilik bilan cheklanib qolmagan, balki chuqur nazariy asosga ham ega bo'lgan. U musiqa va falsafa, musiqa

va matematika o‘rtasidagi bog‘liqlikni anglab, ohanglar tizimini ma’lum qonuniyatlar asosida shakllantirishga intilgan. Bu yondashuv maqomlarning ichki tuzilishi, ularning emosional-ta’sirchanlik xususiyatlari va badiiy mukammalligini ta’minlashda muhim omil bo‘lgan.

Shu jihatdan, Barbad Marvaziy ijodi va uning maqom tizimining shakllanishidagi o‘rni Sharq musiqashunosligi uchun muhim ilmiy mavzu hisoblanadi. Ushbu maqolada Barbad Marvaziyning musiqiy merosi, uning yaratgan ohangiy tizimi, maqom san’atining dastlabki shakllari va bu an’analarning keyingi davrlardagi rivojiga ta’siri ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari Sharq musiqa madaniyatining ildizlarini chuqurroq anglash va milliy musiqiy merosni ilmiy jihatdan baholashga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

1. Barbad Marvaziyning tarixiy shaxs sifatidagi o‘rni

Barbad Marvaziy Sharq musiqa tarixida muhim o‘rin egallagan buyuk bastakor, sozanda va musiqiy tafakkur namoyandasi sifatida tanilgan. U asosan Sosoniylar davri musiqiy muhitida faoliyat yuritgan bo‘lib, uning ijodi keyinchalik butun Sharq musiqa madaniyatiga kuchli ta’sir ko‘rsatgan. Barbad Marvaziy nafaqat ijrochi va bastakor, balki musiqiy tizimlashtirishga intilgan ilk nazariy tafakkur egalari qatorida tilga olinadi. Aynan uning faoliyati orqali musiqiy ladlar, ohanglar va ijro shakllari ma’lum tartibga solina boshlagan.

Barbadning tarixiy ahamiyati shundaki, u musiqa san’atini saroy madaniyatining muhim qismi sifatida rivojlantirgan va musiqani faqat ko‘ngilochar vosita emas, balki ma’naviy, estetik va falsafiy mazmunga ega san’at darajasiga ko‘targan.

2. Barbad Marvaziy va dastlabki maqom tushunchalari

Maqom tizimining shakllanishi uzoq tarixiy jarayon bo‘lib, uning ildizlari Barbad Marvaziy faoliyati bilan chambarchas bog‘liq. Manbalarda Barbad tomonidan yaratilgan musiqiy sikllar, ladlar va ohanglar keyinchalik maqom tizimining nazariy va amaliy asosiga aylangani qayd etiladi. U musiqiy tovushlar o‘rtasidagi munosabatni, ohanglarning ruhiy-ta’sirchan xususiyatlarini chuqur anglab, ularni muayyan tartibda qo‘llashga harakat qilgan.[1]

[1] Xolmatov, R. **Saroy musiqasi va maqom tizimi.** Toshkent: Sharq, 2015.

Barbad tomonidan ishlab chiqilgan musiqiy shakllar vaqt o‘tishi bilan mukammallashib, Sharq musiqasiga xos bo‘lgan maqom tizimining paydo bo‘lishiga zamin yaratgan. Aynan shu jarayon Sharq musiqa madaniyatida tizimli tafakkur va professional musiqiy an’analarning shakllanishiga olib kelgan.

3. Barbad ijodida musiqaning estetik va falsafiy mazmuni

Barbad Marvaziy ijodida musiqa inson ruhiyati, ma’naviy holati va estetik didi bilan uzviy bog‘langan holda talqin etiladi. U musiqani ruhiy poklanish, ma’naviy yuksalish va ichki uyg‘unlik vositasi sifatida ko‘rgan. Shu sababli uning yaratgan ohanglari nafaqat texnik mukammalligi, balki chuqur ma’naviy mazmuni bilan ham ajralib turadi. Barbad tomonidan yaratilgan musiqiy namunalarda turli ruhiy holatlar — quvonch, sog‘inch, tafakkur, sokinlik va ruhiy yuksalish ifodalangan. Bu jihatlar keyinchalik maqom san’atida ham asosiy badiiy mezonlardan biri sifatida shakllandi.

4. Barbad Marvaziy merosining keyingi maqom tizimiga ta’siri

Barbad Marvaziy tomonidan asos solingan musiqiy tafakkur keyingi asrlarda Markaziy Osiyo, Eron va Arab Sharqi musiqa madaniyatida rivoj topdi. Uning musiqiy tizimlashtirishga bo‘lgan yondashuvi maqom san’atining shakllanishi va rivojida nazariy asos vazifasini bajardi.

Ayniqsa, o‘rta asr sharq allomalari tomonidan ishlab chiqilgan maqom tizimlarida Barbad ijodiga xos lad, ohang va ritmik fikrlash unsurlarini uchratish mumkin. Bu holat Barbad Marvaziyning nafaqat o‘z davri, balki keyingi asrlar musiqiy tafakkuriga ham kuchli ta’sir ko‘rsatganini tasdiqlaydi.[2]

XULOSA

Barbad Marvaziy Sharq musiqa madaniyati tarixida, xususan maqom tizimining shakllanishi va nazariy asoslanishida beqiyos o‘rin tutgan buyuk san’atkor va musiqiy tafakkur namoyandasi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Barbad tomonidan yaratilgan musiqiy tizimlar, kuy va ohanglar nafaqat o‘z davri saroy madaniyatining muhim qismi bo‘lgan, balki keyingi asrlarda Sharq musiqa nazariyasi va amaliy ijrochiligi uchun mustahkam poydevor vazifasini bajargan.

[2] Xolmatov, R. **Saroy musiqasi va maqom tizimi.** Toshkent: Sharq, 2015.

Barbad Marvaziyning musiqiy qarashlari maqom tizimining shakllanishida muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qilgan. U tomonidan tartibga solingan ohanglar, ladlar va ritmik tuzilmalar keyinchalik maqom san’atida mukammal tizim sifatida rivojlangan. Ayniqsa, kuylarning emosional mazmuni, ohanglarning ruhiy ta’siri va musiqaning falsafiy mohiyatiga berilgan e’tibor Sharq musiqa tafakkurining yuksak darajada shakllanganidan dalolat beradi.

Barbad Marvaziy ijodida musiqa faqat estetik zavq manbai emas, balki inson ruhiyati, axloqiy tarbiya va ma’naviy kamolot vositasi sifatida qaralgan. Uning musiqiy merosi orqali maqom san’ati falsafiy, badiiy va nazariy jihatdan boyigan. Bu jihatlar keyinchalik Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino kabi buyuk mutafakkirlarning musiqiy qarashlariga ham kuchli ta’sir ko‘rsatgan.

Xulosa qilib aytganda, Barbad Marvaziy va uning musiqiy merosi Sharq maqom tizimining shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib, bugungi kunda ham o‘zbek va umuman Sharq musiqiy madaniyatining nazariy va amaliy rivojida muhim ilmiy manba hisoblanadi. Uning ijodini chuqur o‘rganish va ilmiy tahlil qilish milliy musiqa merosini anglash, uni asrash va zamonaviy talqinda rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

GLOBAL SCHOLARS
SCIENTIFIC PUBLISHING

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov, N. O‘zbekiston musiqasi tarixi. Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
2. Tursunov, S. Sharq musiqiy madaniyati va Barbad Marvaziy. Toshkent: Fan, 2013.
3. Xolmatov, R. Saroy musiqasi va maqom tizimi. Toshkent: Sharq, 2015.
4. Karimov, A. Hofizlar va maqom ijrochiligi: tarixiy tahlil. Toshkent: Ilm, 2016.
5. Islomov, M. Xalq cholg‘ulari va maqom pedagogikasi. Toshkent: Sharq, 2014.
6. Rasulov, D. Barbad Marvaziy va o‘rta asr musiqa madaniyati. Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
7. Sobirov, I. Maqom tizimining shakllanishi va rivojlanishi. Toshkent: Ilm, 2012.
8. Jumanov, F. Sharq musiqa merosi va maqom san’ati. Toshkent: Fan, 2017.
9. Toshpulatov, O. Barbad Marvaziy ijodi va xalq musiqasi. Toshkent: Ilm, 2013.
10. Nazarov, B. Sharq bastakorligi va maqom tizimi**.** Toshkent: Sharq, 2010.